

Використання інтерактивних методів навчання в процесі проведення лекційних занять

Оновлення усіх ланок життя в умовах ринкової економіки зумовлює посилену увагу до професійної підготовки майбутніх фахівців, формування у них соціальної та трудової активності. У результаті традиційне навчання, в центрі якого знаходиться активний викладач, а студенти мовчки сприймають матеріал, слухають пояснення на лекціях або звітують на семінарських і практичних заняттях, виконують контрольні завдання, складають заліки, іспити, одержують оцінки за ті знання і навички, які набули в процесі навчання, спричинює невідповідність між вимогами сьогодення та можливостями. Такий вибір навчальних методів є радше звичкою, аніж обміркованим рішенням, мотивованим навчальними цілями курсу та потребами щоденного змісту. Іншими словами, викладачі зазвичай навчають так, як навчали їх. Однак, народна мудрість наголошує: «Не навчайте дітей так, як навчали вас – вони народились в інші часи».

Тому проблема зміни парадигми навчання від «об'єкт-суб'єктної» на «суб'єкт-суб'єктну» є надзвичайно актуальною в даний час. Вирішенню цієї проблеми сприяє використання сучасних педагогічних технологій, популярним серед яких є навчання із залученням інтерактивних технологій, що розвивають творчий потенціал, активізують мислення студентів.

Даному питанню присвячені дослідження К. О. Баханова, К. Ф. Нор, О. М. Пехоти, Л. В. Пироженко, О. І. Пометун, Г. П. П'ятакової, Г. К. Селевко, О. Г. Ярошенко, І. С. Якиманської та ін. Як специфічна категорія інтерактивні технології розглядаються В. В. Гузеєвим, М. В. Кларіним, Л. В. Пироженко, О. І. Пометун, Г. П. П'ятаковою, Г. К. Селевко та ін. Питанню впровадження даних технологій у вищій школі свої роботи присвятили Н. В. Артикуца, Л. Й. Волкова, Т. В. Дуткевич, Н. М. Заячківська, О. М. Клоченок, Т. О. Ліщук, Г. П. П'ятакова та ін.

Метою статті є розгляд та рекомендації щодо впровадження інтерактивних методів навчання для підвищення ефективності проведення лекційних занять у вищій школі.

Інтерактивне навчання – це співнавчання, взаємонавчання, навчання, занурене у спілкування, діалогове навчання, де і студент, і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, які розуміють, що вони роблять, рефлексують із приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють [4; 5; 6].

Підхід до учня, який знаходиться у центрі процесу навчання, ґрунтується на повазі до його думки, на спонуканні до активності, на заохоченні до творчості, добре відомий ще з праць Ш. Амонашвілі, Л. Виготського, П. Гальперіна, В. Дяченка, В. Шаталова, С. Шевченка та ін. Він полягає насамперед у підвищенні навчально-виховної ефективності

занять, і як наслідок – у значному зростанні рівня реалізації принципів свідомості, активності та якості знань, умінь і навичок, які набули студенти.

У педагогічному процесі вищої школи ми застосовуємо різні форми організації навчання, виховання та розвитку студентів. Основною та необхідною формою навчання є лекції. Разом з тим, у методичній літературі висловлюються неоднозначні думки з приводу лекції як форми заняття. Прихильники традиційної дидактики вбачають її переваги, а опоненти цієї теорії натомість висувують протилежні аргументи, стверджуючи що прийшов час усвідомити, що лекція як загальноаудиторна форма роботи є самою неефективною серед інших форм навчання студентів у вищій школі.

Так у ході проведення лекції активність сприйняття студентів знижується, за відсутності технічних засобів навчання під час лекції задіюються лише слухові аналізатори, вона примушує того, хто навчається, залишатися на позиції об'єкта педагогічного процесу, а одночасне спілкування з достатньо великою аудиторією не дозволяє здійснювати диференційований підхід, і тим самим робити лекцію цікавою та корисною як для відмінника, так і для того, хто не вирізняється особливими здібностями тощо. Проте досвід показує, що відмова від лекцій знижує науковий рівень підготовки, порушує системність і рівномірність роботи продовж семестру. А зазначені вище недоліки значною мірою можуть бути подолані правильною методикою і раціональною побудовою матеріалу. Тому важливим є знайти методи, які підвищать ефективність лекцій, але при цьому не заважатимуть досягти поставленої мети. Такими методами організації лекційного процесу можуть стати інтерактивні, короткі включення в лекційний процес, за допомогою яких студенти зможуть проявити різні види активності, підключити до засвоєння інформації аналізатори, не тільки слухові, а й зорові, рухові, нюхові.

Пізнавальна інформація може бути викладена не тільки викладачем, а й самими студентами, яких для цього треба відповідно підготувати. Ця пізнавальна інформація може бути генерована ними, прочитана та переказана з книжок, статей, роздаткового матеріалу. При проведенні лекції важливо пам'ятати, що утримувати довільну увагу довго важко навіть дорослим, і тому лекції повинні бути насичені цікавими, але не відволікаючими способами активізації уваги, пам'яті, мислення.

Пропонуємо такі інтерактивні методи, які можна застосовувати на різних етапах проведення лекції, та допоможуть викладачеві покращити якість своїх занять шляхом активного залучення студентів.

Актуалізація попередніх знань і способів дій є важливим етапом заняття, під час якого мають розв'язуватися такі основні педагогічні завдання:

- активізація пізнавальної діяльності студентів;
- психологічне налаштування на роботу;
- формування установки на співробітництво;
- мотивація навчальної діяльності.

Це означає, що організувати роботу на лекції слід так, щоб усім студентам було цікаво і все зрозуміло. Кожен повинен розраховувати на свої сили, свої знання і вміння (які треба пригадати, поновити в пам'яті). Адже для активної співпраці учасники мають володіти певним мінімумом знань і умінь, працювати разом із викладачем. Тому їх треба налаштувати на роботу, але на роботу, посилену для них. Отже для активізації попередніх знань пропонуємо застосовувати *карту думок* – також відому як «павутинка». Попросіть учасників записати в центрі паперу ключове слово. Потім попросіть їх написати навколо цього слова інші слова, пов'язані з ним. Попросіть їх організувати свою павутинку по ходу її розробки. Ще одним цікавим аспектом даного методу є те, що його можна використовувати і з метою закріплення вивченого матеріалу [6, с. 56].

Лекція – найекономічніший спосіб передачі й засвоєння навчальної інформації, тобто інтелектуальної культури поколінь, вміщеної в рамках педагогічних форм навчання. Однією з особливостей даної форми організації навчання є можливість викладача викласти в логічно систематизованій формі великий обсяг навчальної інформації. Однак часто лекція провокує репродуктивне навчання, в результаті чого гальмується творче самостійне мислення, а семінарське заняття потім перетворюється на її переказ. Подолати цей недолік можна за допомогою методу – *конспекти записів*, який передбачає забезпечення роздаткового матеріалу з ключовими положеннями лекції. Однак для активної роботи студента слід відвести достатньо місця під кожним твердженням для того, щоб учасники могли робити свої записи. Викладач також може включити в текст запитання і залишити на картках місце, де студенти будуть записувати свої відповіді на них.

Звичайно при великій кількості студентів даний метод є неекономним в плані підготовки роздаткового матеріалу, тому альтернативою може стати використання інформаційних технологій. Зокрема, за даним інтерактивним методом працюють студенти та викладачі в університетах Німеччини. Студенти працюють з електронними версіями ключових положень лекції та роблять власні доповнення в ході роботи з викладачем.

Окрім зазначеного, пропонуємо й інші методи активного опрацювання навчального матеріалу. А саме:

Ключові положення – попросіть студентів взяти на заняття фломастери. Після 10–15 хв. вашої лекції дайте їм завдання переглянути свої записи та підкреслити ключові положення. Потім попросіть повернутися до свого сусіда й поділитися результатами.

Розмова під час прогулянки (Ток-Вок – від англ. Talk-Walk) – дайте учасникам проблему (питання) для вирішення. Запропонуйте їм обговорити це питання в парах, прогулюючись по аудиторії. Коли обговорення закінчиться, дайте кілька хвилин, для запису думок, які з'явилися в студентів після «прогулянки». Ви можете попросити цілу групу поділитися своїми ідеями.

Подумайте-поділіться у парах – задайте питання, яке вимагає аналізу, оцінювання або синтезу. Попросіть студентів подумати індивідуально та записати свої відповіді (1–2 хвилини). Потім у парах вони обмінюються своїми ідеями. Можете попросити учасників поділитися своїми ідеями зі всією групою.

Поверніться до свого сусіда і... – викладач дає цю вказівку та продовжує: «визначте ключові положення останніх хвилин», або «обговоріть почуту інформацію», або «пригадайте приклади з практики до інформації, яку я презентував», або «вирішіть, які ідеї найкраще підходять вам і чому» [6, с. 55–56].

Описані вище методи, на нашу думку, дозволяють ефективніше використовувати час навчального заняття, долаючи основні недоліки лекції, забезпечуючи активність, свідомість, міцність знань студентів. Адже такий вид роботи, як визначення ключових слів повідомлення, сприяє формуванню в студентів уміння виділяти в тексті головне, істотне, допомагає їм структурувати текст та семантично зважувати інформацію. Уміння їх визначити дозволяє швидко зорієнтуватися в матеріалі, відшукати та узагальнити необхідну інформацію. Правильно визначивши ключові слова тексту, які по суті є «смысловими віхами» повідомлення, студент без утруднень може визначити концепт повідомлення, об'єднавши виділені слова в речення, яке буде слугувати відображенням смислової структури повідомлення. Неправильне виділення ключових слів є свідченням нерозуміння опрацьованого матеріалу.

Ще одним позитивним моментом у даному випадку виступає реалізація одного з основних принципів інтерактивного навчання «Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю – я набуваю знань і навичок».

Групова форма роботи, як основа в технології інтерактивного навчання, компенсує всі недоліки фронтальної та індивідуальної роботи. Викладач у груповій навчальній діяльності керує роботою кожного студента опосередковано, через завдання, які він пропонує групі та які регулюють діяльність усіх учасників.

Стосунки між викладачем та студентом набувають ознак співпраці, тому що педагог безпосередньо втручається в роботу груп тільки в тому разі, якщо в них виникає запитання і вони самі звертаються по допомогу до викладача. Це їхня спільна діяльність. Групова навчальна діяльність не ізолює студентів один від одного, а навпаки, дає змогу реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги й співпраці. Відомо, що студентам буває психологічно складно звертатися за поясненням до викладача й набагато простіше – до ровесників. Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що групова навчальна діяльність активізує студентів, підвищує результативність навчання, сприяє вихованню гуманних стосунків між ними, самостійності, умінню доводити та відстоювати свою точку зору; розвиває у них навички культури ведення діалогу [5, с. 6].

Звичайно, поєднання фронтальної форми організації навчання у вищій школі та групової викликає сумнів, однак пропонуємо методи роботи за допомогою яких можна провести лекцію, працюючи у групах.

Зигзаг – кожному учаснику малої групи дається певний матеріал, в якому він стає експертом. Учасники збираються з учасниками інших груп, які мають той самий матеріал. В експертній групі вони обговорюють ефективні способи ознайомлення з цим матеріалом інших учасників. Після цього вони повертаються до своїх базових груп і кожен учасник по черзі навчає своїй частині матеріалу.

Навчання в групі є іншою альтернативою лекції. Учасники отримують зафіксовані письмово в чіткій формі відомості щодо змісту лекції. Їм надається певний час для індивідуального вивчення матеріалу. Протягом періоду вивчення вони можуть фіксувати ключові поняття та їхні коментарі щодо них. Після завершення цього студенти збираються в групи та отримують серію питань для обговорення. Запитання повинні допомогти учасникам синтезувати та використати матеріал лекції. Учасники груп можуть зафіксувати свої відповіді на папері для того, щоб бажаючі могли проглянути їх або викладач зміг провести дискусію, базуючись на отриманих відповідях.

Заповнення флінчартів. Покладіть на кожен стіл листок паперу формату А-1 (ватман), маркери та попросіть учасників заповнити їх словами,

малюнками, пов'язаними з темою. Деякі поради: створити резюме групи, намалювати малюнки, що стосуються основних положень лекції; намалювати графіті, написати вірш тощо.

Аналогічним методом є *малювання*. Це веселий спосіб для підняття настрою в групі та перегляду змісту представлених лекцій. На кожен стіл кладуть листки паперу та маркери. Пропонують групі заповнити листок словами та малюнками, пов'язаними із зазначеною темою. Наприклад: намалювати малюнок, що ілюструє ключове поняття або теорію; дати визначення; намалювати постер; зробити «графіті» [6, с. 57].

На завершальному етапі проведення лекції, використання такого виду роботи, як відповіді на запитання, допомагає проконтролювати рівень засвоєння матеріалу. На жаль, досвід показує зниження активності студентів під час викладу лекційного матеріалу, а відповідно і відсутність запитань вкінці заняття. Тому, замість того щоб запитати: «Чи є у вас запитання», можна використати метод *письмові запитання* – попросіть кожного студента записати 1–2 запитання по темі. Запропонуйте декільком учасникам лекції прочитати свої запитання та дайте на них відповідь або нехай це зроблять інші студенти.

Альтернативою даного методу є розподіл студентів на групи з 4-х чоловік та організація обговорення запитання кожного учасника лекції. Підходьте до груп, щоб впевнитися, що на всі запитання отримані відповіді.

Звичайно запитання після лекції може підготувати й сам викладач. У такому випадку пропонуємо метод *запитання та час на очікування* – це спосіб підготовки запитань, які ви задаєте після лекції. Після того, як ви задали запитання, дайте хвилину на обмірковування. Це дозволить всім обміркувати свої відповіді та значно підвищить якість відповідей.

Різні види запитань спрямовуються на висвітлення як поверхової, так і смислової структури навчальної інформації. Викладач має змогу скеровувати запитання, програмуючи як просте відтворення вивченого матеріалу, так і діалогічну взаємодію. При відповіді на запитання студент може орієнтуватись на послідовність викладення матеріалу в тексті, а може переструктурувати інформацію, що свідчить про включення нових знань в систему набутого досвіду.

Іноді зміст лекції може не містити прямої відповіді на поставлене запитання, тоді студенту треба проаналізувати матеріал, співвіднести його з уже набутими знаннями, щоб відшукати відповідь. Для створення ситуації діалогічної взаємодії з навчальним матеріалом запитання повинно

передбачати, наприклад, можливість співставлення смислових позицій лектора та студента. Тоді відповідь студента буде вбирати апеляції до лектора, погодження або непогодження з його точкою зору, його аргументацією, емоційне реагування на текст, коментарі [1].

Отже, використання поданих методів інтерактивного проведення лекції передбачає висловлення студентами своєї точки зору стосовно тієї чи іншої проблеми, розвиває вміння доказово міркувати, спільно вирішувати питання. Студенти вчаться бути демократичними, спілкуватися з товаришами, критично мислити, поважати думку колег, приймати продумані рішення. Для формування даних умінь та навичок подані методи слід використовувати на практичних і семінарських заняттях, що й визначає напрям подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виходцева О. А. Стимулювання пізнавальної діяльності студентів при опрацюванні ними друкованих джерел [Електронний ресурс] / О. А. Виходцева // Психологічні науки : зб. наук. праць. – Київ, 2005. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua>
2. Дуткевич Т. В. Психологічні основи використання інтерактивних методів навчання у процесі підготовки спеціалістів з вищою освітою / Т. В. Дуткевич // Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2003. – С. 26–33.
3. Інновації як фактор модернізації та підвищення якості вищої освіти / [Н. В. Артикуца, О. М. Клоченок, Т. О. Ліщук]. – К. : Стилос. 2006. – 630 с.
4. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.]. – К. : А.С.К., 2004. – 225 с.
5. П'ятакова Г. П. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі : навч.-метод. посіб. для студентів та магістрантів вищої школи / Г. П. П'ятакова, Н. М. Заячківська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 55 с.
6. Софій Н. З. Про сто і один метод активного навчання / Н. З. Софій, В. У. Кузьменко. – К. : Крок за кроком, 2003. – 116 с.